

Història i arqueologia dels recursos medioambientals

per Diego Moreno*

Amb la fundació de l'European Association for Environmental History (1989) s'ha iniciat, a nivell europeu, un debat entre historiadors socials i de l'economia sobre els objectius i els mètodes de la història mèdio-ambiental.

Pel que fa a les condicions d'obertura cultural i política en què té lloc aquest debat, és potser significativa la posició reservada al seminari sobre l'Ecological History en el marc del Desè Congrés Internacional d'Història Econòmica celebrat a Lovaina (1990). Malgrat l'èxit de públic i el suport obtingut ja a l'encontre precedent de Berna, la sessió C2 ha tingut un espai força marginal al Congrés; aquest fet confirma la condició si més no pionera en què treballen, encara avui, els historiadors de l'economia que s'ocupen del medi ambient.

Aquesta situació dins de l'Associació Internacional d'Història Econòmica es podria desmentir durant el proper encontre si jutgem, si més no, per les nodridíssimes bibliografies que han aparegut mentrestant en els dos primers fascicles de l'«Environmental History Newsletter» (1990-1991). El problema és que aquestes bibliografies s'alimenten, de manera gairebé exclusiva, de les recerques fetes a l'àrea centreuropea, mentre que l'Onzè Congrés Internacional, organitzat per Itàlia, tindrà lloc el 1994 a la ciutat de Milà. Proposar una formulació més precisa de la història medioambiental com a història i arqueologia dels recursos medioambientals pot servir per a aclarir els termes del debat en curs, àdhuc si no serveix per a fer desaparèixer les contradiccions existents en aquest marc.

1. *Història del medi ambient: aproximació holista, aproximacions complementàries*

Per tal de fer sortir la història del medi ambient de la seva condició pionera s'ha començat a recórrer el camí de les definicions i de la sistematització historiogràfica. Així, la «història medioambiental» (*environmental history*) o història del medi ambient es considera una fórmula omni-

* Diego Moreno, professor associat d'Història de l'Agricultura a la Universitat de Gènova, Itàlia.

comprehensiva «de tot el sistema societat-cultura-natura», mentre que es proposa reservar la fórmula «història ecològica» a la història dels sistemes naturals («natura»). Segons aquesta definició, la història medioambiental tindria el seu inici quan «el paisatge natural es transforma en cultural», és a dir, quan «l'activitat humana comença a transformar el medi ambient».

El text de Karlheinz Blaschke —presentat al primer International Workshop on European Environmental History celebrat a Bad Homburg el mes de març del 1988—, malgrat totes les inexactituds de la doble traducció, manté el valor de la contundència dels termes: una seguretat útil perquè ajuda a descobrir, potser de manera més clara que altres formulacions proposades en aquella ocasió, les apories de l'aproximació holista; apories (i contradiccions) que la història del medi ambient pot ocultar al seu si quan s'enfronta solament als instruments conceptuals heretats de la historiografia econòmica, ja sigui d'arrel materialista (com en aquest cas) o liberal.

Alhora, aquesta formulació (tot i que està declaradament inserida en una aproximació sistèmica) reproposa la dicotomia entre «societat» i «naturalesa»: és més, avui es recupera en els termes precisos i peremptoris d'«home» i «natura», propis de les discussions entre geògrafs i historiadors de l'època positivista.¹ Davant la recuperació d'aquest «home» (de la geografia?, de l'antropologia?, de la teologia?), el segon terme avui apareix utilitzat en la forma de «sistema i/o equilibri ecològic» o d'altres termes propis de les ciències biològico-mèdio-ambientals, que ací, però, són considerats, òbviament, simples sinònims o actualitzacions del vell terme «naturalesa».

En el pla de la sistematització historiogràfica, del plantejament anterior en deriva que, ateses les dimensions de l'escala temporal considerades pròpies dels fenòmens del «paisatge natural», les disciplines paleoecològiques, de derivació geològica o biològica, no s'inclouen en el camp dels interessos de la història medioambiental.²

La utilització d'una aproximació i d'una terminologia sistèmica a les ciències biològico-mèdio-ambientals té una història pròpia feta d'estratificacions, d'innovacions i d'endarreriments. Una fluctuació lligada a institucions, escoles i modes. En canvi, la progressiva afirmació de l'aproximi-

1. D'altra banda, també una tradició d'estudis més conscient del problema com la de la geografia humana en el món anglosaxó no ha renunciat, davant els problemes que planteja la història medioambiental, a les veritats heretades de la geografia cultural. Així, sobre la base de la dicotomia que s'ha assenyalat anteriorment, s'arriba a establir una distinció entre una història medioambiental natural i una història medioambiental cultural (cf., per exemple, MANNION, 1991).

2. BLASCHKE 1990, ps. 68-69.

mació holista ha estat assumida en dues síntesis recents —d'altra banda, molt diferents entre elles—³ com a paradigma unificador per a una història general de l'ecologia com a disciplina naturalista-medioambiental. Un paradigma que consisteix «en l'ampliació del domini de l'ecologia científica, de l'estudi naturalista d'ecosistemes particulars, en l'estudi pluridisciplinari de llur totalitat, la biosfera, de dimensions planetàries».⁴

Per tornar a les definicions de Blaschke, les relacions entre «l'home i el medi ambient» —en aquesta historiografia a la recerca d'orígens— s'inscriuen en la seqüència d'«un paisatge natural, cultural i industrial» en què la humanitat passa de la condició de dominada a la de dominant a mesura que sotmet, modifica i, finalment, extingeix l'«equilibri ecològic».⁵ Aquesta perspectiva, més que sistèmica, és determinista-evolutiva i es retroba al corollari en el qual s'afirma que «els tres tipus de paisatge coexisteixen actualment l'un al costat de l'altre»,⁶ on aquest neodeterminisme històric descobreix els propis orígens purament medioambientals (o geogràfics).

Formulada d'una altra manera,⁷ l'aproximació holista a la història medioambiental ha estat proposada precisament per tal d'esperonar els historiadors econòmics a adoptar una nova forma observació dels complexos lligams establerts entre «les poblacions i la natura» (o bé, «entre el desenvolupament humà econòmic i social i la biosfera»). Aquest nou punt de vista seria avui possible a través dels «ecosistemes» entesos com a conceptes espacials que impliquen la noció de frontera-i-límit, percebuda aquesta darrera com a zona de transició entre ecosistemes adjacents. L'ecosistema esdevé així «una unitat heurística». A més, l'aproximació holista —segons aquests autors— comportaria també una nova teoria de l'evolució social de procedència antropològica precisa.

3. ACOT 1988; DELÉAGE 1991.

4. DELÉAGE 1991, p. 45. Per a un quadre històric documentat de les aproximacions que s'han succeït i s'han barrejat a la teoria i a la pràctica de recerca de les disciplines biològic-ecològiques al voltant d'una institució científica concreta, *cf.*, per exemple, SHEAIL 1987. L'adopció d'aquest paradigma unificador en la història de les ciències —la progressiva afirmació de l'aproximació holista— deixa la història medioambiental incapacitada per a trobar un espai historiogràfic per als sabers «ecològics» (naturalistes o geogràfics, ja esmentats) socialment diversos, és a dir, que tenen o han tingut una distribució social diferent dels recopilats i codificats per les ciències experimentals. Per exemple, la història de la botànica és diferent de la història del saber botànic i de la història de les utilitzacions de les espècies vegetals. Sabers que, no obstant això, han estat a la base —fins a llur unificació en el curs dels segles XIX-XX (és a dir, a llur «naturalització») d'infinits, diversos i concrets, modes i sistemes d'apropiació i control de la «natura» en què, tanmateix, era ben present una aproximació relacional.

5. BLASCHKE 1990, ps. 69-70.

6. BLASCHKE, *op. cit.*, p. 70.

7. BRIMBLECOMBLE-PFISTER 1990.

L'instrumental conceptual de l'aproximació holista no deriva directament de la biologia medioambiental, sinó de l'antropologia en la formulació procedent de l'ecologia humana (*human ecology*), o de l'ecologia de les poblacions (*population ecology*), adoptada a la primera meitat dels anys vuitanta.

De fet, la recerca antropològica de R. Ellen (1982) sobre l'ecologia de les formacions socials a petita escala és un referent comú per a molts dels autors reunits a Bad Hornburg. En aquesta recerca «la societat humana és considerada amb els mateixos criteris que d'altres sistemes biològics en termes de producció, utilització i intercanvi d'energia»: són els fluxos d'energia els que forneixen «la base material de l'existència humana»,⁸ i, per tant, els fluxos energètics calculables (balanços energètics) són un dels instruments bàsics per a construir models quantitativs generals que poden semblar l'adquisició del mètode més important en l'aproximació holista a la història medioambiental.⁹

Però fins i tot els que propugnen més obertament una aproximació holista a la història medioambiental han plantejat i plantegen perplexitats fonamentals sobre aquest tipus d'instrumentació. En un capítol de la seva història de l'ecologia, que es titula significativament «Grandesa i misèria dels balanços energètics», J. P. Deléage¹⁰ acaba posant en guàrdia contra el «reduccionisme energètic», que actualment no resulta satisfactori ni tan sols des d'un punt de vista estrictament naturalista (l'autor és un físic).¹¹

L'estudi quantitativ dels fluxos d'energia no és, òbviament, un mètode solament característic de l'aproximació holista a la història del medi ambient, que, com s'ha assenyalat, vol caracteritzar-se més aviat per una teoria general pròpia de l'evolució social. L'estudi de balanços energètics pot ser utilitzat a diversos nivells sistèmics i espacials escollits per l'historiador del medi ambient en funció de les seves fonts i a una escala que li permeti incloure les estructures i les figures socials, diverses i precises, que s'interaccionen amb els recursos medioambientals.

8. Citat a BRIMBLECOMBLE-PFISTER 1990, p. 3.

9. SIEFERLE 1990.

10. DELÉAGE 1991, ps. 140 i següents.

11. Segons Deléage, a l'obra citada, l'anàlisi de la complexitat i de la diversitat dels ecosistemes no se sabia concebre sense recórrer a altres conceptes i altres mètodes respecte a la simple comptabilitat en calories. Probablement al·ludeix als mateixos límits metodològics quan —introduint la interacció entre societat i ecosistemes (és a dir, la relació entre història i ecologia)— reconeix que «les categories de l'ecologia, àdhuc si fos batejada com a ecologia humana, no poden donar compte totes soles dels intercanvis entre els homes i la natura que depenen de les estructures socials» (p. 245). Més aviat, al contrari; les estructures socials mateixes serien refractàries a l'anàlisi ecològica. No podem sinó estar d'acord amb aquests límits metodològics intrínsecs de l'aproximació holista.

Per exemple, s'ha intentat fer un balanç energètic local d'un model concret d'explotació agrícola tinguda com a parceria, «*il podere bolognese*», a partir de fonts agronòmiques de la dècada dels vuitanta.¹² És possible utilitzar equivalències energètiques simples —en una aproximació de tipus analític a la història medioambiental— per tal d'individuï els efectes medioambientals de processos concrets d'activació dels recursos. Els efectes fertilitzants, per a la superfície herbàcia del sotabosc, d'una pràctica històrica de tractament del castanyer de fruit als Apenins lígurs (recollida de les fulles mortes per al jaç de l'estable) són demostrables amb dades recollides sobre el terreny a través de les simulacions de l'arqueologia experimental, o bé amb dades recollides a partir de les observacions de l'etnografia rural quan es passa a fer una avaluació dels sistemes de transformació i de consum propis de l'explotació familiar pagesa lligada a la ramaderia i a la castaneocultura entre els segles XIX i XX a la mateixa àrea.¹³

L'interès de l'enfocament se situa, més que en les novetats teòriques, en l'aplicació de l'aproximació ecosistèmica als casos locals: els millors resultats en aquest tipus d'història medioambiental es deuen encara a Ch. Pfister. Però no per casualitat els models ecosistèmics de Pfister —sovint descrits quantitativament a través dels fluxos d'energia— es dediquen a la descripció detallada dels sistemes locals d'activació dels recursos i plantegen el problema de les transformacions tècniques dels processos de producció i consum i de regeneració dels recursos locals en els temps de la història econòmica.

Tot i reconeixent la necessitat, per a la història medioambiental, d'«una descripció més sofisticada de les interaccions ecològiques, que inclogui el càlcul de la capacitat de sustentació (*carring capacity*) de l'ecosistema local, l'avaluació de les captacions energètiques (*intake*), el balanç i l'eficiència energètica per diversos grups i activitats», se sotrau a aquestes recerques la perspectiva antropològica presentada per P. P. Viazzo per a l'estudi històric de les poblacions (i del poblament) alpines.¹⁴

El poble alpí constitueix un terreny clàssic en què —com admet el mateix autor— les recerques històrico-antropològiques s'han proposat d'avaluar «l'impacte dels factors medioambientals sobre l'organització social humana», adoptant, com a norma general, els models demogràfics malthusians, però també models en què es retroba¹⁵ la capacitat d'autoregular la nupcialitat per tal d'adaptar la població al nivell dels recursos

12. FINZI-LOVECCHIO 1990.

13. MORENO 1990b.

14. VIAZZO 1990, p. 64.

15. Per exemple, NETTING 1981 per al cantó del Valais (Suïssa).

locals. Un tipus similar de «regulació homeostàtica» és també el resultat de les investigacions fetes per Viazzo sobre comunitats dels Alps occidentals del vessant italià, segons un model demogràfic que contradiu el model braudel·lià de l'«emigració permanent» des de les muntanyes europees.

En l'estudi dels sistemes demogràfics alpins seguint l'enfocament ecosistèmic-holista, a la manera d'Ellen, sembla que, per a Viazzo, població i estructures socials tornin a ser considerades variables dependents del medi ambient.

Arribats en aquest punt, contra aquesta tendència neodeterminista —i precisament perquè l'enfocament que s'ha adoptat de partida s'ha declarat ecosistèmic— no val ja evocar (com fa Viazzo en l'exercici de comparació entre els mecanismes demogràfics que semblen operar de maneres diferents a diverses comunitats alpines) el paper de pre-condicions (és a dir, no previstes en el conjunt de factors que *a priori* s'ha decidit de posar en relació), ja siguin aquestes pre-condicions «socials» (per a l'autor, «*local-social-structural factors*»), o bé, amb un salt de nivell encara més injustificat, pre-condicions político-institucionals com les «fortes estructures corporatives comunitàries» (*strong corporate community structures*),¹⁶ com a factors que determinen els diversos resultats locals «a la història ecològica» de l'àrea alpina.

El problema està en la tesi inicial d'aquest enfocament (o família d'enfocaments antropològics aquí citats) de la història medioambiental, en què el medi ambient entra en els sistemes demogràfics alpins, sempre i en tots els casos, com a variable independent. De manera significativa, en l'anàlisi dels casos d'estudi esmentats, el medi ambient és un terme que apareix substituït de diverses maneres per «recursos locals», «ecosistema local» o reduït a termes biològic-medioambientals més precisos, factors medioambientals com són, si més no en un cas que en realitat és rebutjat per Viazzo, les «condicions climàtiques». Una fórmula paradigmàtica al llarg de tota la discussió dels resultats de les recerques demogràfiques és que «els recursos locals no poden estendre's més enllà d'un cert límit».¹⁷ És evident que, en aquesta concepció, la utilització dels recursos medioambientals es basa en models abstractes d'optimització més que en les estratègies concretes adoptades històricament (i localment).

En definitiva, no està previst que els recursos medioambientals locals siguin objecte de diverses activacions, transformacions, pèrdues i potenciaments. En qualsevol cas, mai no s'ha aclarit quin és el «límit», invocat en aquests casos, que s'imposa a llur «expansió» (demogràfico-

16. VIAZZO, *op. cit.*, p. 63.

17. VIAZZO, p. 58.

tecnològico-biològico/medioambiental?). Si no és que apel·lem a la fórmula de l'«expansió no prevista dels recursos» (i el clàssic exemple recurrent fins i tot per a l'àrea alpina és l'adopció del conreu de patates al final del segle XVIII). Ens trobaríem, doncs, davant una possible expansió; però una expansió no prevista i única, documentada perquè és externa al sistema. Es fa difícil imaginar que la muntanya alpina, la història dels seus recursos i de la seva societat, sigui tan llunyana del que s'ha trobat per a d'altres sistemes de muntanya europeus o, de manera encara més simple, de la història de la societat rural a Europa.

Se'ns pot preguntar, per exemple, fins a quin punt és significativa una discussió sobre els possibles efectes d'«irlandització» de la demografia alpina entre els segles XVIII i XIX referida al paper del conreu de les patates en un «ecosistema local» abstracte, en lloc d'analitzar l'impacte sobre els conreus permanents als sistemes agro-silvo-pastorals de la muntanya europea i a les modificacions històriques generades en llurs pràctiques culturals.

Resumint: si seguim les consideracions de P. P. Viazzo ens trobem davant una història medioambiental en què precisament els recursos locals —aquesta porció de l'ambient històricament i topogràficament definida— no podrien tenir una història pròpia (abans de l'arribada de les patates).

Tanmateix, a Bad Homburg es varen presentar si més no dos exemples de la possibilitat d'aquesta història dels recursos mèdio-ambientals a l'època medieval i moderna. Una discussió sobre les *environmental evidences*, sobre les dades medioambientals, sobre la documentació històrica que prové del treball sobre el terreny al voltant de llocs concrets (i es donen exemples fins i tot per a l'àrea perialpina) per dos sedimentòlegs historiadors¹⁸ i de manera més directa per Y. Vasari, botànic, que indaga la base ecològica de la subsistència pagesa al Kuusamo, a Finlàndia nord-oriental, entre els segles XVII i XX, emprant fonts medioambientals (botàniques referides a la història de la coberta vegetal en època històrica), documentals i de l'etnografia rural i, val a dir-ho, escrivint precisament un capítol d'història dels recursos medioambientals que coincideix perfectament amb la història del medi ambient real (biofísic). La transformació esbossada és la d'una fase, connectada amb el poblament rural de l'àrea, en què es passa d'un ús extensiu del bosc a sistemes més intensius d'activació dels recursos (prats irrigats, naturals i seminaturals).¹⁹ No hi ha cap raó per la qual una història similar dels recursos farratgers de l'àrea alpina en edat històrica no hagi d'estar necessàriament a la base dels models ecosistèmics per a l'estudi de la relació entre demografia de les

18. OLDFIELD i CLARK 1990, p. 154.

19. VASARI 1990.

poblacions rurals (alpines o no), estratègies econòmiques practicades i recursos locals.²⁰

Es pot objectar —i, de fet, l'objecció ja ha estat plantejada per Alberto Caracciolo— que a l'Europa situada al sud dels Alps manquen sedimentòlegs i botànics historiadors (és a dir, arqueòlegs medioambientals). No és possible dissentir-ne. Però, per què aquesta història medioambiental, si bé no ha estat una preocupació dels historiadors econòmics, demògrafs o antropòlegs socials —que precisament sempre poden donar justificacions sobre la base dels continguts disciplinaris convencionals— no ha trobat, almenys, els seus botànics, sedimentòlegs, arqueòlegs i geògrafs al sud dels Alps?

2. *Per a una història i una arqueologia dels recursos mèdio-ambientals: l'aproximació analítica*

És ben significatiu el destí que han trobat les dues recerques d'ecòlegs historiadors que hem esmentat abans: respecte a l'aproximació holista —que és, evidentment, fonamental—, han estat classificades entre les aproximacions «complementàries» a la història medioambiental. En aquestes recerques —segons els que han tingut cura de les actes del seminari de Bad Homburg— es descriu l'impacte dels processos de producció i consum sobre l'ambient social i sobre l'hàbitat natural; no hi hauria, però, «una nova teoria de l'evolució social». Així, se les ha ajuntat amb les contribucions dedicades als problemes d'història cultural, de percepció del medi ambient, d'història de la conservació medioambiental o de les ciències ecològiques.²¹

Si la «nova teoria de l'evolució social» es limita a l'adopció dels models antropològics que hem esmentat anteriorment i/o a una interpretació mèdio-ambientalista (neodeterminista) i evolucionista de la història social —que caldria esperar que madurés amb més facilitat entre els que cultiven les disciplines biològico-medioambientals que no pas entre els historiadors de l'economia i la societat— és realment important que l'a-

20. Canviant la perspectiva historiogràfica, no manquen fonts i exemples possibles d'una història semblant dels sistemes d'activació dels recursos locals. Per exemple, l'aproximació de l'etnobiologia històrica (recerques etnobotàniques i etnozoològiques, fetes sobre el terreny, en una perspectiva ecològica al si de formacions socials de petita escala o al voltant d'estratègies econòmiques específiques). Per a dos casos de l'àrea alpina i prealpina, cf. MELLEUR 1987 i VOLTA 1990. Sense prendre en consideració les possibilitats que han fornint a la història del poblament rural medieval i modern les recerques d'arqueologia rural en el darrer decenni.

21. BRIMBLECOMBLE-PFISTER 1990.

proximació analítica a la història medioambiental, a la qual s'han de reconduir les dues recerques en qüestió, trobi una posició historiogràfica pròpia, independent i clara.

Des del final dels anys seixanta el mètode d'investigació analítica (desenvolupat a les ciències biològiques nord-europees i, en part, dels Estats Units després de les propostes de Gleason [1926] a propòsit de les dinàmiques de les unitats de vegetació, en oposició als mètodes holistes de l'ecologia vegetal de Clemens [1916],²² o als resultats de la fitosociologia de l'escola de Zuric-Montpeller, per exemple), ha formalitzat, en les recerques d'ecologia terrestre, una aproximació històrica (*historical approach*) als sistemes biològico-medioambientals actuals.²³

La recerca de dades directes, en gran mesura sobre el terreny, però també als arxius, relatives a «com un lloc s'ha convertit en allò que és avui» constitueix la metodologia de la *historical ecology*. La recerca d'aquestes proves directes es planteja com a alternativa al procediment de les disciplines ecològiques estructuralistes d'«inferir aquest procés de l'observació de la natura de les comunitats vegetals i animals que trobem avui en el lloc».

En termes historiogràfics, es pot fer una nova crida —urgent, però absolutament vàlida per a la història de l'agricultura a Itàlia, que no l'ha practicada mai— al mètode d'aquella «història regressiva» que no per casualitat Marc Bloch situava a la base de les seves propostes d'història rural.

L'elecció de l'escala d'observació —el lloc— acosta aquesta investigació a l'arqueologia d'excavació i l'allunya dels conjunts descriptius més amplis que fins ara s'han utilitzat de manera corrent en el treball de les disciplines naturalistes sobre el terreny, ja siguin derivats de les ciències geogràfiques, com el concepte de paisatge, o de les diverses escoles geobotàniques, com el d'«estadi bioclimàtic», de «clímax», etc. i de les dinàmiques medioambientals expressades en termes de degradació/progressió.²⁴

Sobretot, amb l'aproximació històrica ha canviat l'objecte mateix de la investigació naturalista. De fet, segons la *historical ecology*, la coberta vegetal actual, real, d'un lloc s'ha de considerar no com una dada «natural», sinó com una «manufatura», l'estudi «arqueològic» de la qual no és conceptualment diferent —segons Oliver Rackham— del d'un edifici antic en construcció; una església medieval, per exemple. Una consideració fonamental que, en països postindustrials com avui són la Gran Bretanya, Itàlia o Espanya, es pot estendre a la condició de tots els recursos medio-

22. Citat dins MOORE 1990.

23. Cf. RACKHAM 1976; PETERKEN 1980, 1989.

24. MORENO 1990.

ambientals actuals. Així es fixen les bases per a una història (i arqueologia) dels recursos medioambientals en què es posen a prova àdhuc les capacitats de l'anàlisi medioambiental-naturalista de revelar estructures socials gràcies al fet de canviar de perspectiva i de l'escala d'observació.²⁵

El problema de les escales temporals —que sembla fonamental en la historiografia— no té cap més solució possible, si s'adopta l'enfocament holista, que la separació dels temps biològics i els temps socials. L'intent —que ja va fer Braudel (1958)— de sortir d'aquesta dicotomia a través de la «teoria» de la «llarga durada» —una manera de connectar la història demogràfica, econòmica i política a la base «geogràfica» que avui trobem reproporada per la història medioambiental de Deléage, «*la durée est donc une modalité décisive des régulations écologiques de la démographie humaine*»²⁶ ja no és convincent.

Amb l'*historical approach*, una majoria creixent i significativa dels científics medioambientals ha centrat les pròpies recerques sobre el passat «històric» recent per tal de tornar a establir cronologies precises dels processos de canvi i les transformacions medioambientals que documenten sobre el terreny. Els processos medioambientals precisament en el pla físico-biològic no solament es constaten a l'escala cronològica evolutiva, sinó també en els temps de la història social.

Encara més, en l'estudi dels processos naturals generals —sovint força abstractes per aquest motiu— s'hi ha anat aproximant, o substituint, el dels processos agronòmics, zootècnics i silviculturals de detall (les pràctiques, per exemple, la història de la *woodmanship*, en el cas dels boscos estudiats per Rackhau a Anglaterra, que s'ha d'identificar en oposició a la *forestry*, és a dir, a les aplicacions i a les solucions tècniques de les ciències forestals adoptades a partir dels segles XVII-XVIII), processos que, efectivament, han actuat de manera recíproca amb els recursos (sòl, vegetació, poblaments animals, etc.) i, en resum, han produït les característiques que avui es reconeixen sobre el terreny.

Aquesta història i arqueologia dels recursos provoca, doncs, la «redescoberta» d'una historiografia local en què també es recullen les dades procedents de l'observació del terreny (història del lloc) i s'enfronten empíricament els problemes de la identificació de les pràctiques efectives d'activació, d'intercanvi material amb els recursos medioambientals, emprant en aquestes investigacions fonts de qualsevol gènere.

25. Potser és útil assenyalar que allà on l'arqueologia medioambiental (*environmental archaeology*) gaudeix d'una tradició més llarga de recerca —per exemple a la Gran Bretanya a partir dels anys setanta— ja ha afrontat i afronta problemes teòrics no gaire diferents d'aquells que es proposen en aquesta discussió sobre la història medioambiental. Cf., per exemple, BINTLIFF-DAVIDSON-GRANT (comp.) 1988.

26. DELÉAGE 1991, p. 246.

Retornar al nivell «local» significa també reconèixer aquestes pràctiques com a encreuament de relacions socials i, per tant, fer emergir els sabers que han parat esment localment en les formes de socialització de la «natura», com s'han configurat en sistemes agrosilvo-pastorals.²⁷ Les dades s'ordenen, i aquest és un altre element d'afinitat amb els mètodes de l'arqueologia estratigràfica, segons un mètode regressiu, procedint des de la situació present cap al passat, d'allò particular a allò general.

La proposta d'una «arqueologia» (i història) dels recursos medioambientals no s'entén com una nova especialització sectorial de les recerques arqueològiques (o etnobotàniques), sinó més aviat com un projecte de reunificació entre diversos camps que ja se centren en les relacions entre societats, economies i llur medi ambient: projecte que permeti un entramat conscient entre les documentacions produïdes per la recerca naturalista, arqueològica i historiogràfica.

Per als historiadors no es tracta solament de localitzar topogràficament les informacions que provenen dels arxius —exercici que, si més no, a Itàlia els troba més aviat poc preparats—, sinó de cercar una resposta historiogràfica per a les noves capacitats analítiques que la *historical ecology* ha proporcionat i per a la demanda de contextualització de les fonts i les observacions que ha suscitat el mètode «arqueològic». Aquests són els *problemes d'un desxiframent realista de les fonts* de qualsevol gènere.

Els historiadors econòmics i socials que en els propers anys estiguin interessats a definir els objectius i els mètodes de la història del medi ambient a l'àrea mediterrània es veuran obligats a fer diverses eleccions de fons: entre el terreny «donat» (és a dir, «natural») de l'aproximació holista (de l'ecologia sistèmic-natural) i el terreny «practicat» (és a dir, del recurs medioambiental com a manufactura) de l'ecologia històrica; entre l'exercici del desxiframent realista de les pròpies fonts o llur desxiframent com a elements d'un sistema de representació.

3. *Conclusions*

A Itàlia s'ha expressat una confiança immediata en les capacitats de la historiografia econòmica i social d'annexar l'estudi de la història del medi ambient. En moltes ocasions —mostres, llibres i congressos—, aquest intent d'annexió, per historiadors de l'edat moderna i medieval²⁸ i per una part de la historiografia agrària,²⁹ s'ha fet sense aclarir les repercus-

27. MORENO 1990.

28. CARACCILO 1989; BONACCHI-CARACCILO 1991; FUMAGALLI 1989.

29. BEVILACQUA 1991.

sions historiogràfiques que les diverses posicions teòriques i metodològiques, que fins ací s'han assenyalat, comporten. S'ha de reconèixer, sobretot a Alberto Caracciolo, la preocupació —rara entre els altres historiadors econòmics i socials de l'edat moderna i contemporània— per un moviment polític «verd» que ja té una existència desenal a Itàlia i que no ha expressat gairebé mai un interès per les «arrels històriques dels problemes medioambientals actuals» (aquest fou el recorregut que se seguí per arribar a la formulació de l'*environmental history* nord-americana els anys setanta) o, més en general, per a qualsevol relació que es pugui establir entre ecologia i història. Tot sovint el moviment verd és ingenuament conservacionista, precisament perquè treu les seves categories d'una biologia medioambiental sistèmico-estructural que no ha necessitat mai la història per a comprendre els processos que aïlla de la realitat.

Les dificultats inherents a una adopció immediata de la terminologia del moviment conservacionista en el pla historiogràfic són, per aquesta raó, ben imaginables: en aquesta història medioambiental s'empren abundantament, no sense incongruències, conceptes indefinibles des del punt de vista empíric, com «equilibris medioambientals» o «alteracions medioambientals», en la interpretació de les fonts històriques. A la base d'aquesta història medioambiental roman la recerca d'un «pecat original» ecològic que porta a la reintroducció de categories ètiques al llenguatge historiogràfic —si més no, a nivell terminològic—, per les quals es descobreix, per exemple, l'existència d'economies «benèfiques» o, al contrari, basades en l'«explotació sense fre» dels recursos medioambientals. La qüestió preliminar que s'ha de tornar a aclarir en el pla metodològic (i sembla que també en el pla polític) —abans d'afrontar la història medioambiental— és precisament el perquè d'aquesta «indiferència envers la història» de part del moviment ecologista a Itàlia.